

ПОДОРОЖІ З МЕТОЮ ОЗДОРОВЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Щука Г. П.

ВСТУП

Одним із найстрашніших наслідків посилення російської агресії є значні втрати як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення України. Велика кількість постраждалих, які потребують лікування, реабілітації та відновлення їх фізичного та/або психоемоційного стану, актуалізує потребу в збільшенні числа лікувально-оздоровчих подорожей, як внутрішніх, так і міжнародних. Очевидно, що це передбачає вирішення цілої низки питань, серед яких не останнє місце займає термінологічна узгодженість.

У вітчизняній туризмології подорожі, основною метою яких є піклування про здоров'я, згадуються під різними термінами: лікувально-оздоровчий / лікувально-клінічний / медичний / спортивно-оздоровчий / санаторно-курортний / спа- / велнес туризм (всього більше 20 дефініцій). Використання цих понять ніяким чином не унормовано, що ускладнює взаємодію не лише між науковцями, але й між постачальниками цих послуг та їхніми споживачами.

Ще більше непорозумінь виникає з бажанням організувати подорож з метою піклування про здоров'я за межами країни. Для таких подорожей на міжнародному туристичному ринку використовуються терміни *health / wellness / healthcare / cure / holistic / well-being / spa- / medical / healthandwellness / health-related / hospital / clinical tourism* та ін.

Зарубіжні науковці визнають, що в багатьох випадках дані терміни вживаються часто концептуально абсолютно непослідовно¹, існує брак розуміння і навіть невігластво, що негативно впливає на формування очікувань та переживань туристів² та ускладнює статистичні показники³. Тому важливо уважніше познайомитися з концепцією лікувально-оздоровчого туризму, яка сформувалася в світовій теорії туризму та знайшла втілення в його практиці.

¹ Kušen E. Positioning medical tourism in the broader framework of health tourism. *Tourism – Tourism Research Note*. 2011. Vol. 59. No. 1. P. 95.

² Grénman M., Rääkkönen J. Well-being and wellness tourism – Same, same but different? Conceptual discussions and empirical evidence. *Matkailututkimus*. 2015. № 11(1). P. 7–25. URL: <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/90914> (дата звернення 09.04.2022)

³ Vrkljan S. & Hendija Z. Business performance of health tourism service providers in the Republic of Croatia. *Acta Clin Croat* 2016. 55 : 79-86. doi: 10.20471/acc.2016.55.01.12

Концептуальні основи подорожей, метою яких є піклування про здоров'я, склали дослідження Н. Mueller, E. Kaufmann, R. Bushell, P. Sheldon, T. Ying, J. Wen, X. Tan, C. Voigt, G. Brown, G. Howat, K.H. Chen, F.-H. Chang, C. Wu та ін. J. N. та G. E. Goodrich, M. Smith.; L. Puczkó вивчення наукової літератури доповнили пілотними дослідженнями в ряді країн, анкетуванням туристів та інтерв'юванням представників лікувальних закладів.

L. Zhong, B. Deng, A. M. Morrison, J. A. Coca-Stefaniak, L. Yang, досліджуючи динаміку цього сегменту туристичного ринку, представили аналіз 802 публікацій, які побачили світ у період з 1970 по 2020 рр. M. Peršić, D. Vlačić, C.-W. Lee, C. Li; D. Perkumiene, M. Vienažindienė, B. Švagždienė та інші систематизували основні підходи науковців до трактування ключових термінів, які характеризують дане явище, та визначення його структури.

Незважаючи на значну кількість досліджень, більшість з яких мало відома на теренах України, концепція лікувально-оздоровчих подорожей перебуває у стані формування. Тому метою даної роботи є вивчення результатів досліджень зарубіжних науковців для уточнення змісту понять, пов'язаних з подорожами такого формату. Це може стати одним із чинників успішного представництва України на світовому туристичному ринку як споживача та постачальника лікувально-оздоровчого туристичного продукту.

Для досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження**: вивчення та змістовий аналіз наукових публікацій, присвячених концептуальним основам лікувально-оздоровчих подорожей; порівняння та узагальнення теоретичних положень щодо характеристики цієї сфери діяльності; методи контент-аналізу, класифікації базових понять; кількісний та якісний аналіз, узагальнення та систематизація отриманих результатів.

1. Health tourism в академічному дискурсі зарубіжних науковців

Сегмент лікувально-оздоровчих послуг на світовому туристичному ринку настільки значний за обсягом та строкатий за асортиментом, що для характеристики подорожей даного типу активно використовується більше десяти англomовних термінів, найбільш дискусійним серед яких є поняття «health tourism».

M. Smith та L. Puczkó, підсумовуючи результати трирічних досліджень у 12 країнах світу, однією з причин концептуальної спантеличеності професіоналів галузі та слабого розуміння ними концепції health tourism назвали мовні, перекладацькі та культурні відмінності⁴. В цьому є сенс, оскільки у деяких мовах (фінській, івриті

⁴ Smith M., Puczkó L. Health and Wellness Tourism. Copyright. 2009 Elsevier Ltd. P. 298

та ін.) відсутній термін для позначення явища «здоров'я»⁵. Не в кожній мові світу існує однозначний аналог для словосполучення «health tourism». Українською мовою термін перекладають як оздоровчий / лікувально-оздоровчий / медичний туризм⁶. Тому, щоб уникнути непорозумінь, ми будемо послуговуватися дефініцією «health tourism».

Цікаво проаналізувати, який зміст у поняття «health tourism» вкладають зарубіжні науковці. Як відомо, основним критерієм для виокремлення спеціалізованих (нішевих) видів туризму є мета подорожі. Це – базова характеристика, що потім деталізується другорядними рисами, які дають можливість скласти більш повну уяву про даний вид подорожей. Додаткові характеристики можуть відрізнитися, але повинні доповнювати одна одну та не входити в суперечність між собою. В процесі розвитку як самого процесу / явища, так і науки, визначення може змінюватися, що позначається на зміні чи уточненні другорядних рис. При цьому базова характеристика залишається незмінна, оскільки передає сутність досліджуваного явища / процесу.

Аналіз існуючих тлумачень поняття «health tourism» свідчить, що всі науковці головною метою даного виду туристичних подорожей визначають піклування про здоров'я, проте не можуть дійти згоди на рахунок того, які саме маніпуляції зі здоров'ям передбачає даний вид туризму.

Одні науковці⁷ вважають, що health tourism обмежується отриманням лише медичних послуг (відповідно, є рівнозначним медичному туризму), другі⁸ – оздоровчих (прирівнюють до оздоровчого чи велнес-туризму), тоді як треті наголошують, що це всі без винятку подорожі,

⁵ Wellness Tourism Worldwide. 4WR: Wellness, Who, Where, What? URL: <http://surl.li/hmxis> (дата звернення 09.02.2022)

⁶ Ковальчук І.В., Ковальчук А.І., Запотоцький С.П., Запотоцька В.А. Лікувально-оздоровчий туризм у Львівській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2021. № 54. URL: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14> (дата звернення 09.02.2022)

⁷ Goodrich J. N. & Goodrich G. E. Health-care tourism – an explanatory study. *Tourism Management*. 1987. September, pp. 217 – 222; Hall C. M. Adventure, sport and health tourism, in Weiler B. & Hall C. M. (eds) *Special Interest Tourism*. London: Belhaven Press. 1992, pp. 141 – 158; Bushell R.; Sheldon P.J. Wellness and Tourism – Mind, Body, Spirit, Place. *Innovation and Tourism*. Cognizant Communication Corporation: New York, NY, USA, 2009. p. 8; Weaver, D.; Lawton, L. *Tourism Management*. Milton, QLD, Australia, 2006, p. 32; Chen J.S., Prebensen N. and Huan T.C. Determining the motivation of wellness travelers. *Anatolia*. 2008. 19(1): 105

⁸ Costa C., Quintela J. and Mendes J. Health and Wellness Tourism: A Strategic Plan for Tourism and Thermalism Valorization of São Pedro do Sul. In: Peris-Ortiz M. and Álvarez-García J. (eds) *Health and Wellness Tourism*. Springer International Publishing, New York, USA, 2015. p. 23; Gabor M.R.; Oltean F.D. Babymoon Tourism Between Emotional Well-being Service for Medical Tourism and Niche Tourism. *Development and Awareness on Romanian Educated Women*. Tour. Manag. 2019: 170–175

метою яких є піклування про здоров'я⁹. Існують дослідження, в яких даний вид туризму обмежується курортною зоною¹⁰, використанням води з лікувальною метою¹¹ чи навпаки, об'єднує всі подорожі, які дозволяють зняти стрес¹². Неоднозначно визначається науковцями і програмне наповнення даних подорожей: здоров'я + туризм¹³; здоров'я + туризм + відпочинок¹⁴, здоров'я + туризм + спорт¹⁵.

На нашу думку, причина такої різноманітності в трактуванні даного явища криється в історії його розвитку. За даними С.-W. Lee та С. Li, концепція «health tourism» виникла з визначення International Union of Official Travel Organizations (1973), попередника UNWTO, і означала подорож та перебування у медичних закладах, які розташовувалися в місцевості, забезпеченій природними ресурсами, з особливим наголосом на термальних джерелах та унікальному кліматі¹⁶. J. N. та G. E. Goodrich¹⁷ (1987) приходять до висновку, що health tourism – це результат спроби туристичного закладу або місця призначення залучити

⁹ Hall C. M. Adventure, sport and health tourism, in Weiler B. & Hall C. M. (eds) *Special Interest Tourism*. London: Belhaven Press. 1992: 141 – 158; Bushell R.; Sheldon P.J. Wellness and Tourism—Mind, Body, Spirit, Place. *Innovation and Tourism*; Cognizant Communication Corporation: New York, NY, USA, 2009: 8; Pessot, E.; Spoladore, D.; Zangiacomì, A.; Sacco, M. Natural Resources in Health Tourism: A Systematic Literature Review. *Sustainability*. 2021. №13. 2661; Chang L.; Beise-Zee R. Consumer perception of healthfulness and appraisal of health-promoting tourist destinations. *Tour. Rev.* 2013. Vol. 68. P. 34–47; Yang J.Y.; Paek S.; Kim T.; Lee T.H. Health tourism: Needs for healing experience and intentions for transformation in wellness resorts in Korea. *Hospital Management*. 2015. № 27. P. 1881–1904.

¹⁰ Hladkyi O., Sakhno S., Khadzhyanova O., Dakal A. and Kapranova L. The essence and basic product selling strategies in recreation and health tourism. *E3S Web of Conferences*. 2021. Vol.255, 01033. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501033>

¹¹ Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2, pp. 242-248 <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d>

¹² Bennet M., King B. and Milner L. The health resort sector in Australia: a positioning study. *Journal of Vacation Marketing*. 2004. №10(2), 122-137

¹³ Bartoluci M, Hendija Z. Investment management in Croa- tian Health Tourism. *Journal of Accounting and Management. Croatian Accountant*. 2012a. № 2(1): 70-88

¹⁴ Hall C. M. Adventure, sport and health tourism, in Weiler B. & Hall C. M. (eds) *Special Interest Tourism*. London: Belhaven Press. 1992: 141 – 158; Bushell R.; Sheldon P.J. Wellness and Tourism—Mind, Body, Spirit, Place. *Innovation and Tourism*; Cognizant Communication Corporation: New York, NY, USA, 2009: 8.

¹⁵ Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2, pp. 242-248 <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d>

¹⁶ Lee C.-W., Li C. (2019) The Process of Constructing a Health Tourism Destination Index. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. № 16. P. 4579; doi:10.3390/ijerph16224579

¹⁷ Goodrich J. N. & Goodrich G. E. Health-care tourism – an explanatory study. *Tourism Management*. 1987. September, pp. 217 – 222.

туристів шляхом навмисного просування своїх послуг та засобів охорони здоров'я, на додаток до звичайних зручностей. Серед медичних послуг називалися спеціальні дієти, голковколівання, трансвітальні ін'єкції, прийом вітамінних комплексів, спеціальні медичні процедури для різних захворювань, таких як артрит, і трав'яні ліки. На той час подорожі з метою отримання медичних послуг на базі клінік поза місцем проживання ще не набули популярності, health tourism асоціювався з термальним (санаторно-курортним) туризмом.

В цей же час відбувається перегляд ставлення до здоров'я, яке все більше розуміється як «стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» (Статут ВООЗ¹⁸) і передбачає проактивну позицію. Зростає інтерес туристів до нових способів покращення здоров'я і, як наслідок, на туристичному ринку з'являються інноваційні продукти, які, в залежності від історичного характеру регіону, отримують різні назви, що призводить до плутанини з визначенням термінів¹⁹. Набуває поширення термін велнес туризм.

Врешті речт, на Global Spa Summit 2011 визнали, що не існує послідовного визначення поняття health tourism. Термін досить широко використовується серед зацікавлених сторін як у секторах медичного (medical tourism), так і оздоровчого туризму (wellness tourism), що не дивно, оскільки термін здоров'я (health) передував обом концепціям²⁰. В такому випадку логічно розглянути сутність medical tourism та wellness tourism, як його розуміють зарубіжні дослідники.

2. Medical tourism в академічному дискурсі зарубіжних науковців

Медичний туризм – один з найбільш прибуткових і динамічних секторів світового туристичного ринку, тому викликає посилену увагу з боку науковців. Хоча S. Kim, Ch. Arcodia, I. Kim²¹ наголошують на відсутності послідовного визначення медичного туризму, ми, проаналізувавши більше 50 публікацій, прийшли до висновку, що думка науковців щодо базової характеристики даного явища є однозначною: це подорожі з метою отримання медичних послуг. Краще визначення поняття «медичний туризм», за версією однойменного журналу, надав P. Jagyasi: «це сукупність видів діяльності, в яких людина подорожує на великі відстані або через кордон, щоб скористатися медичними

¹⁸ Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004>

¹⁹ Aluculesei A.-C., Nistoreanu P., Avram D., Nistoreanu B.G. Past and Future Trends in Medical Spas: A Co-Word Analysis. *Sustainability*. 2021. № 13, 9646. <https://doi.org/10.3390/su13179646>

²⁰ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report: Global Spa Summit*. 2011.

²¹ Kim S., Arcodia Ch., Kim I. Critical Success Factors of Medical Tourism: The Case of South Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. № 16(24): 4964. DOI: 10.3390/ijerph16244964.

послугами з прямим або непрямим залученням до відпочинку, бізнесу чи інших цілей»²².

Незважаючи на однаковість визначення базової характеристики даного виду туризму, він є неоднорідним, що на думку J. Connell²³, детермінується різноманітністю медичних процедур та відмінностями в соціально-економічному рівні та мотивації подорожуючих.

Ряд науковців²⁴, надаючи визначення медичному туризму, вдаються до переліку медичних послуг. Як приклад: «це подорожі з метою лікування, які включають деякі медичні послуги, що надаються в умовах лікарні (пластична хірургія, корекція дефектів зору, лікування зубів, серцеві операції, штучне запліднення – як зразки медичних послуг)²⁵. Можливо, це результат прагнення відмежувати послуги доказової медицини (медичний туризм) від альтернативної (велесного туризму).

Досить цікавим є той факт, що значна кількість науковців до медичного туризму зараховує лише ті подорожі, які пов'язані з перетином кордону²⁶, більш того, окремі з них підкреслюють, що це

²² Jagyasi P. Defining Medical Tourism – Another Approach. *Medical Tourism Magazine*. 2008. July 15. URL: <http://www.medicaltourismmag.com/issue-detail.php?item=136&issue=6>

²³ Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*. 2013. № 34: 1–13.

²⁴ Carrera P.M.; Bridges J.F. Globalization and healthcare: Understanding health and medical tourism. *Expert Rev. Pharm. Outcomes Res*. 2006. № 6: 447–454; Moody M. Medical tourism: employers can save significant healthcare dollars by having employees seek overseas options. *Rough Notes*. 2007. № 11(150): 114–116; Smith M., Puczko L. Health and Wellness tourism. Butterworth. Heinemann, Elsevier 2009, 400 p.; Majeed S.; Lu C.; Tariq J. The journey from an allopathic to natural treatment approach: A scoping review of medical tourism and health systems. *Eur. J. Integr. Med*. 2017. № 16: 22–32.; Erdem B., Gündoğdu İ. An Investigation on Kumiss Treatment in the Context of Health Tourism: A Literature Review. *Turizam*. 2018. Vol. 22, Issue 3 : 107–120. DOI: 10.5937/turizam22-18972; Kim S., Arcodia Ch., Kim I. Critical Success Factors of Medical Tourism: The Case of South Korea. *Int J Environ Res Public Health*. 2019. № 16(24): 4964. DOI: 10.3390/ijerph16244964.

²⁵ Erdem B., Gündoğdu İ. An Investigation on Kumiss Treatment in the Context of Health Tourism: A Literature Review. *Turizam*. 2018. Vol. 22, Issue 3 : 107–120. DOI: 10.5937/turizam22-18972

²⁶ Johnston R., Crooks V.A., Adams K., Snyder J., Kingsbury P. An industry perspective on Canadian patients' involvement in medical tourism: Implications for public health. *BMC Public Health*. 2011. № 11: 416. P. 1; Turner L. First world health care at third world prices: Globalization, bioethics and medical tourism. *BioSocieties*. 2007. № 2: 303–325; Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*. 2013. № 34: 1–13; Majeed S., Lu C.; Tariq J. The journey from an allopathic to natural treatment approach: A scoping review of medical tourism and health systems. *Eur. J. Integr. Med*. 2017. № 16: 22–32; Kim S., Arcodia Ch., Kim I. Critical Success Factors of Medical Tourism: The Case of South Korea. *Int J Environ Res Public Health*. 2019. № 16(24): 4964. DOI: 10.3390/ijerph16244964; Crooks V.A.; Kingsbury P., Snyder J., Johnston R. What is known about the patient's experience of medical tourism? A scoping review. *BMC Health Serv. Res*. 2010. № 10: 266.

лише подорожі мешканців із високорозвинених країн²⁷ і такі, що ніяким чином не пов'язані з транскордонною допомогою²⁸.

Більш глибоке ознайомлення з науковими доробками закордонних колег проливає світло на необхідність тих чи інших уточнень. Так, «традиційна модель міжнародного медичного туру передбачає подорож з менш розвинених країн до великих медичних центрів у високорозвинених країнах для передового лікування»²⁹, але «еволюція медичного туризму перетворила односпрямовані потоки пацієнтів, які подорожують до промислово розвинених країн за медичною допомогою, у складну мережу двосторонніх доріг»³⁰. Незважаючи на це, частина науковців продовжують розмежовувати поняття «медичний туризм» та «медичні подорожі», розуміючи під першим лише міжнародні подорожі, а під другим – внутрішні та транскордонні.

Практика медичного туризму змушує переглядати його концепцію: К. Johnston та ін. в 2010 р. звертали увагу, що люди переміщалися через міжнародні кордони з наміром отримати медичну допомогу, оплачену з власної кишені та без жодного офіційного направлення від домашньої системи охорони здоров'я³¹, але наразі це твердження спростовується.

Окремі науковці в дослідженнях з медичного туризму використовують такі терміни, як «транскордонна торгівля послугами охорони здоров'я»³², «транснаціональна медична допомога»³³. Е. Н. Glass³⁴ вважає, що ці дефініції потрапили в туризмологію з економіки, загальної або медичної соціології і застосовуються для кращого взаєморозуміння.

²⁷ Horowitz M.D., Rosensweig J.A. Medical Tourism – Health Care in the Global Economy. *The Physician Executive*. 2007. November–December. URL: <http://web.nchu.edu.tw/pweb/users/hychuo/lesson/5877.pdf>

²⁸ Johnston R., Crooks V.A., Adams K., Snyder J., Kingsbury P. An industry perspective on Canadian patients' involvement in medical tourism: Implications for public health. *BMC Public Health*. 2011. № 11: 416. P. 1

²⁹ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? Research Report. *Global Spa Summit*. 2011.

³⁰ Horowitz M. and Rosensweig, J. Medical Tourism vs. Traditional International Medical Travel: A Tale of Two Models. *International Medical Travel Journal*. 2008. p. 1-14. URL: <http://surl.li/hmzlg>

³¹ Johnston R.; Crooks V.A.; Snyder J.; Kingsbury P. What is known about the effects of medical tourism in destination and departure countries? A scoping review. *International Journal for Equity in Health*. 2010. Vol. 9. № 24. pp.1-13.

³² Bünten K. Medizintourismus als touristische Positionierungsstrategie der neuen EU-Beitrittsländer. *Angebot und Nachfrage im Markt des Medizintourismus in Polen*. Hamburg, Kovač. 2011. С. 42.

³³ Sobo E. Medical travel: what it means, why it matters. *Medical Anthropology*. 2009. Vol. 28, pp. 326-335.

³⁴ Glass E. H. El turismo de salud desde el enfoque sistémico: Aplicación a la provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. №48, pp. 123-152. DOI: 10.6018/turismo.49269

Деякі вчені, наприклад, К. Bünten, виступають з критикою самого терміна «медичний туризм», оскільки йому «властивий характер оксюмору, тобто поєднання протилежних термінів із парадоксальним ефектом, який виявляється в термінах «туризм» і «медичний», враховуючи, що «туризм» передбачає відпочинок, розваги та відпустку, а «медичний» стосується втручання, ризику та болю»³⁵. З цією думкою погоджуються N. Singh; H. Gill та L. Turner стверджуючи, що термін «медичний туризм» викликає «образ веселощів, релаксації та задоволення, а не думку про серйозні медичні процедури»³⁶.

Проте практика поєднання серйозних медичних процедур з відпочинком поширюється, а, відповідно, й зменшується кількість скептиків щодо можливостей існування такого явища.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зазначити, що всі зарубіжні науковці медичний туризм пов'язують з отриманням медичних послуг. Проте розуміння уточнюючих характеристик даного явища може відрізнитися в залежності від існуючого законодавства (значна частина країн не мають «офіційного» визначення медичного туризму³⁷), особливостей функціонування системи охорони здоров'я, навіть поширеності альтернативної медицини чи народної лікарської практики в тій чи іншій країні.

3. Wellness tourism в академічному дискурсі зарубіжних науковців

Поняття «*wellness tourism*» використовується в усіх країнах світу в національній транслітерації, без перекладу. Наприклад, в україномовних текстах зустрічаються варіанти велнес, веллнес, веллнес та веллнесс. Очевидно, що в такому випадку доцільно визначити сутність поняття «*wellness*».

Походження терміну *wellness* туманне³⁸. На думку E. Lanz-Kaufmann³⁹, термін походить від староанглійського *Wealnesse*, що було

³⁵ Bünten K. *Medizintourismus als touristische Positionierungsstrategie der neuen EU-Beitrittsländer. Angebot und Nachfrage im Markt des Medizintourismus in Polen*. Hamburg, Kováč. 2011. С. 42.

³⁶ Turner L. 'First world health care at third world prices': Globalization, bioethics and medical tourism. *BioSocieties*. 2007. № 2, pp.303–325; Singh N.; Gill H. Exploring the factors that affect the choice of destination for medical tourism. *J. Serv. Sci. Manag.* 2011. № 4, pp. 315–324.

³⁷ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. *Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? Research Report*. *Global Spa Summit*. 2011.

³⁸ Glass E. H. El Turismo de Salud desde el Enfoque Sistémico: Aplicación a la Provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. № 48, pp. 123-152 DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.49269>

³⁹ Lanz-Kaufmann E. *Wellness: Tourismus*. Universität Bern. 2002. С. 19

вираженням здоров'я та благополуччя, і отриманий він від злиття слів wellbeing і fitness. Філософія wellness має давнє коріння, яке простежується в традиційній китайській медицині, аюрведі, зосереджених на цілісних підходах (таких як йога, медитація, акупунктура, сприяння внутрішній гармонії)⁴⁰. Сам термін ввів в обіг Н. Dunn, американський лікар, який заперечував пануючий у західних культурах підхід до здоров'я людини, коли тіло вважалося передусім турботою лікаря; розум – в значній мірі турботою педагога, психолога і психіатра; і дух – довірений на охорону релігійним наставникам, і переконував, що людину потрібно розглядати як ціле⁴¹.

Саме Н. Dunn сформулював основні принципи здорового способу життя: стан фізичного й душевного благополуччя, прекрасний стан душі та тіла, релаксація, відновлення сил організму через активну оздоровчу діяльність⁴²; та концепції wellness, суть якої полягає в усвідомленому рішенні змінити свій спосіб життя, щоб збалансувати себе фізично, розумово та духовно⁴³.

Завдяки численним публікаціям Н. Dunn, John W. Travis та D. Ardell ця філософія спочатку набуває популярність у США, потім поширюється в Європі та світі. Проте дискусії навколо неї продовжуються. Так, М. Smith та С. Kelly стверджують, що концепція велнес дуже нагадує за описом стан щастя, а не здоров'я⁴⁴; Асоціація велнес у Німеччині (Der Deutsche Wellness Verband) стверджує, що подання концепції велнес через поняття «благополуччя + фітнес» (wellbeing + fitness) дає можливість описати лише один з вимірів здоров'я⁴⁵.

Значної дискусії у визначенні сутності велнес туризму серед науковців не спостерігається – це велнес-подорожі, тобто подорожі з метою покращення фізичного, психологічного, духовного / соціального

⁴⁰ Tataru R., Mares P. V. The Wellness Stew. Aalborg University. 2017. 96 p.

⁴¹ Joppe M. One country's transformation to spa destination: The case of Canada. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2010. № 17, pp.117–126. DOI 10.1375/jhtm.17.1.117

⁴² Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2, pp. 242-248 <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d>

⁴³ Yanthya P.S., Sri Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. *Kamis s/d Sabtu?* 2015. 21-23 Mei. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf>

⁴⁴ Smith M. & Kelly C. Wellness Tourism. *Tourism Recreation Research*. 2006. Vol. 31.1. P.4. <https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081241>

⁴⁵ Yanthya P.S., Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. *Kamis s/d Sabtu?* 2015. 21-23 Mei. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf>

благополуччя⁴⁶, де термін «велнес» «використовується як етикетка для всіх форм здоров'я»⁴⁷.

Окремі визначення мають уточнення: подорожі реалізуються свідомими⁴⁸ та здоровими⁴⁹ людьми в унікальні, автентичні місця лікувального спрямування⁵⁰, в яких персонал з відповідною професійною компетенцією забезпечує кожному індивідуальний підхід⁵¹.

Проте практична реалізація цих турів виглядає більш строкато. Вивчення доступної наукової та галузевої літератури показує, що внаслідок розпливчастого розуміння поняття wellness, даний вид туризму в одних випадках пов'язується виключно зі спа-сектором⁵², в інших – охоплює всю гаму оздоровчого туризму з безліччю нішевих туристичних продуктів, включаючи традиційне / азіатське мистецтво зцілення, ретрити, духовність, спорт / фітнес, екотуризм, агротуризм, кулінарний туризм тощо⁵³ і навіть медичну допомогу (естетичну хірургію, спа та таласотерапію)⁵⁴.

⁴⁶ Kaspar C. Gesundheits tourismus im trend. *In Jahrbuch der Schweizer Tourismuswirtschaft*. 1995. Vol. 96. pp. 53–61; Smith M. & Kelly C. Wellness Tourism. *Tourism Recreation Research*. 2006. Vol. 31.1. P.4. <https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081241>. Chen J.S., Prebensen N. and Huan T.C. Determining the motivation of wellness travelers. *International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2008. 19(1), pp.103–115. <https://doi.org/10.1080/13032917.2008.9687056>

⁴⁷ Smith M., Puczkó L. Health and Wellness Tourism. Copyright. 2009. P. 83.

⁴⁸ Yanthya P.S., Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. Kamis s|d Sabtu? 2015. 21-23 Mei. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf>

⁴⁹ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011.

⁵⁰ Susie E. Are Wellness and Medical Tourism Industries two different topic? In Research report: Global SPA summit 2011 Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? 2011:31. <https://www.imtj.com/articles/are-wellness-and-medical-tourism-industries-two-different-topics/>

⁵¹ Müller H. & Lanz-Kaufmann E. Wellness tourism. Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7 (1), pp. 5-17.

⁵² Chen J.S., Prebensen N. and Huan T.C. Determining the motivation of wellness travelers. *International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2008. 19(1), pp.103–115. <https://doi.org/10.1080/13032917.2008.9687056>

⁵³ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011.

⁵⁴ Müller H. & Lanz-Kaufmann E. Wellness tourism. Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7 (1), pp. 5-17.; Yurcu G. Wellness and Spa Tourism. *Journal of Tourism & Hospitality*. 2017. 6 (2):1-2. DOI: 10.4172/2167-0269.1000274

Оскільки більшість країн не мають «офіційного» визначення велнес туризму, К. Johnston рекомендує регіональні або специфічні для країни риси велнес туризму виводити з того, що уряди насправді підтримують або пропагують, або які види послуг насправді надаються туристам. Більшість країн намагаються пов'язати традиційні / історичні або природні методи лікування та активи з велнес туризмом, але ступінь, до якої це насправді відтворюється в рекламному сенсі, різна⁵⁵.

Наприклад, у Європі велнес туризм ґрунтується на чотирьох основних китах: фізична активність, життєво необхідна кухня, програми для розваги гостей та дозвілля⁵⁶. В деяких країнах велнес тури більше пов'язують з природним середовищем і сільською місцевістю⁵⁷. В азіатських країнах домінує духовна діяльність, тому найбільш затребуваними у туристів є ритуали оздоровлення, йога та медитація, тому велнес туризм передбачає косметичні процедури, спорт і фітнес, дозвілля та спа відпочинок, а також курортний велнес та спа⁵⁸.

Це дає можливість М. Smith та L. Puczkó виокремити низку підсегментів на ринку велнес туризму: спа- / таласо / холистичний / йога- та медитативний / духовний (spiritual) туризм⁵⁹. Інші дослідники⁶⁰ в структуру велнес туризму вводять волонтерський туризм, відпочинок, спорт і пригоди, туризм нового віку (New Age Tourism), духовний, релігійний та йога туризм.

За визначенням UNWTO, wellness tourism – тип туристичної діяльності, яка спрямована на покращення та збалансування всіх основних сфер людського життя, включаючи фізичну, розумову, емоційну, професійну, інтелектуальну та духовну. Основною мотивацією для оздоровчого туриста є участь у профілактичних, проактивних і спрямованих на покращення способу життя заходах, таких як фізичні вправи, здорове харчування, релаксація та оздоровчі

⁵⁵ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011.

⁵⁶ Lebe S.S. European Spa World. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*. 2006. Vol. 7:1-2. doi:10.1300/J162v07n01_08

⁵⁷ Laksmiadi Janapriat D., Sukarsa I., & Adiputra N. Performance Analysis on Spa Service at Badung and Gianyar Regencies. *E-Journal of Tourism*. 2014. sep. <https://doi.org/10.24922/eot.v1i2.19419>

⁵⁸ Yanthya P.S., Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. *Kamis s/d Sabtu?* 2015. 21-23 Mei. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf>

⁵⁹ Smith M., Puczkó L. Health and Wellness Tourism. Copyright. 2009. P. 84.

⁶⁰ Quintela J. A., Costa C., & Correia A. G. Health, wellness and medical tourism: A conceptual approach. *Enlightening Tourism. Enlightening Tourism: A Pathmaking Journal*. 2016. 6(1) : 12. <http://hdl.handle.net/11328/2744>

процедури⁶¹. При цьому використання терміна wellness продовжує поширюватися, незважаючи на туманне розуміння цього слова споживачами та відсутність чітко окресленої індустрії здоров'я в сферах економіки та бізнесу⁶².

Час від часу в дослідженнях зарубіжних науковців поняття wellness tourism зустрічається у спайці зі spa-tourism: spa-wellness tourism. Дослідники це явище пояснюють генезисом концепції оздоровлення, яка спочатку полягала у використанні природних джерел, гарячих або мінеральних, тому мова йшла про spa-tourism⁶³, а після 2-ї світової війни фокус змістився на харчування, контроль ваги та медитації⁶⁴. На Global Spa Summit в 2011 р. було ухвалено рішення: «Спа є важливою частиною велнес туризму, але велнес – це набагато більше, ніж просто спа»⁶⁵.

До речі, у більшості з досліджених К. Johnston та ін. країн велнес туризм пов'язаний насамперед зі спа-курортами, термальними ваннами чи іншими послугами, пов'язаними з водою⁶⁶. Ряд науковців визнають спа-туризм частиною велнес туризму, в якому програма перебування передбачає оздоровлення методами гідротерапії або бальнеотерапії⁶⁷.

Щоб зробити висновок про поширеність (та істинність) даного твердження, проаналізуємо результати наукових досліджень у сфері спа-туризму. Етимологія слова «спа» не зрозуміла, тому зустрічається кілька версій походження⁶⁸, традиційно його пов'язували із закладами охорони

⁶¹ World Tourism Organisation and European Travel Commission (UNWTO) Exploring Health Tourism. Executive Summary. Madridy Bruxelles. 2018.

⁶² Global Spa Summit. 2011. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? URL: <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/06/Wellness-Tourism-and-Medical-Tourism-Report-Final.pdf>

⁶³ Erfurt-Cooper P., Cooper M. Health and Wellness Tourism: Spas and Hot Springs. Channel View Publications, 2009. 362 p.

⁶⁴ Weiermair K., Mathies Ch. (eds). The tourism and leisure industry – shaping the future. Haworth Press, NY. 2004/ 357 p.; Erfurt-Cooper P., Cooper M. Health and Wellness Tourism: Spas and Hot Springs. Channel View Publications, 2009. P.31

⁶⁵ Wellness Tourism Worldwide. 4WR: Wellness, Who, Where, What? <https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011-wellness-tourism-worldwide-wellness-for-whom.pdf>

⁶⁶ Johnston K., Puczko L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011.

⁶⁷ Ramos V. & Untong A. Spa tourism. *Encyclopedia of Tourism*. 2016. P. 886–888. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01384-8_185.

⁶⁸ Yurcu G. Wellness and Spa Tourism. *Journal of Tourism & Hospitality*. 2017. 6 (2):1-2. DOI: 10.4172/2167-0269.1000274; Van Tubergen A., van der Linden S. A brief history of spa therapy. *Ann Rheum Dis*. 2002; 61 : 273–5. <http://dx.doi.org/10.1136/ard.61.3.273>

здоров'я, забезпеченими мінеральними та термальними водами⁶⁹, тому поняття спа-туризм тривалий час було синонімічним до термального туризму (thermal tourism).

Проте з поширенням концепції SPA як міста, де люди «можуть усвідомити свій фізичний і розумовий потенціал і направити його на забезпечення здоров'я»⁷⁰, поняття спа-туризму частково змінило свою сутність. В той час як більшість європейських країн продовжують орієнтуватися на природні лікувальні ресурси, такі як мінеральні та термальні води⁷¹, і надають перевагу терміну «термальний туризм»⁷², у Британії для аналогічних послуг вживають поняття «спа-туризм». В ряді країн бальнеотерапевтичні послуги в програмах спа-турів доповнюються пропозиціями талосо-, гідротерапії, трав'яних ванн, турецьких лазень⁷³. Тоді як в США готельні спа-центри можуть пропонувати лише послуги косметичного салону, масажу та організації дозвілля⁷⁴. В International Spa Association спа-центри фігурують як «організації, присвячені підвищенню загального добробуту за допомогою різноманітних професійних послуг, які сприяють оновленню розуму, тіла та духу»⁷⁵.

Отже, ми знову стикаємося з тим фактом, що програма перебування в спа-турах орієнтується на поліпшення здоров'я туриста, але методи, які при цьому застосовуються, залежать від традицій дестинації та бачення організаторів. Це може бути як бальнеотерапія, так і йога, фітнес, косметичні процедури тощо.

В такому випадку доцільно встановити як співвідносяться між собою досліджувані явища: health tourism, медичний, велнес та спа-туризм.

⁶⁹ Leandro M.E.; Nogueira F.; Carvalho A.S. de. Diversity and Interconnection: Spas, Health and Wellness Tourism. In: Peris-Ortiz M.; Álvarez-García J. (Eds.). *Health and Wellness Tourism – Emergence of a New Market Segment*. New York: Springer. 2015. pp. 153-164.

⁷⁰ Peiró P. S.; Moure O. M. Social Program Hydrotherapy IMSERSO in Horizon 2020. In: Peris-Ortiz, M.; Álvarez-García J. (Eds.). *Health and Wellness Tourism – Emergence of a New Market Segment*. New York: Springer, 2015. P. 134

⁷¹ Wellness Tourism Worldwide. 2012. The 4WR: wellness tourism for whom, where, what, what, wellness travel report. URL: www.wellnesstourismworldwide.com visited on 23 May 2014 WTW, 2011: 10

⁷² Van Tubergen A., van der Linden S. A brief history of spa therapy. *Ann Rheum Dis*. 2002; 61 : 273–5. <http://dx.doi.org/10.1136/ard.61.3.273>

⁷³ Yurcu G. Wellness and Spa Tourism. *Journal of Tourism & Hospitality*. 2017. 6 (2):1-2. DOI: 10.4172/2167-0269.1000274

⁷⁴ Huh C., Lee M. J., Lee S. A profile of spa-goers in the U.S. luxury hotels and resorts: a posteriori market segmentation approach. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2019. 28(1):1-21. DOI: 10.1080/19368623.2019.1582396

⁷⁵ International Spa Association. <https://experienceispa.com/>

4. Співвідношення health / medical / wellness / spa-tourism в академічному дискурсі зарубіжних науковців

Вищевикладене свідчить про відсутність одноставного визначення health / medical / wellness / spa-tourism та встановлення притаманного кожному з цих підвидів форм та методів піклування про здоров'я. Очевидно, що це ускладнює процес систематизації, структуризації та стандартизації даного виду туризму, і на це звертає увагу значна кількість зарубіжних дослідників⁷⁶.

Більшість науковців, з результатами робіт яких ми ознайомилися, сходяться на думці, що одне з наведених понять має бути загальним, таким що поєднує всі інші, інколи застосовуючи до нього термін «парасолька»⁷⁷. Проте продовжуються дискусії з приводу того, яке саме поняття можна вважати загальним. Carrera та J.F.P. Bridges⁷⁸ наполягають, що це медичний туризм, оскільки основним мотивом подорожі є піклування про здоров'я. Azara I. та інші⁷⁹ доводять, що саме велнес туризм найкраще розглядати як охоплення широкого спектру видів діяльності, які сприяють добробуту туристів і можуть бути пов'язані або не бути пов'язані з потребою людини в охороні здоров'я.

Найбільша кількість науковців визначають таким комплексним поняттям health tourism⁸⁰ і визначають в його структурі три або чотири

⁷⁶ Tuzunkan D. Wellness tourism : what motivates tourists to participate. *International Journal of Applied Engineering Research*. 2018. Vol. 13. № 1 : 653; Kotikova H., Schwartzhoffova E. Health and spa tourism in the Czech and Slovak Republics. In Hall M. (Edt) *Health & Wellness Tourism. A Focus on the Global Spa Experience*. 2012 : 111- 127. https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf;

Mueller H., Lanz E. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7. № 1 : 5-17; Albuquerque H., da Silva A. M. F., Martins F., Costa C. Wellness tourism as a complementary activity in salt pans regeneration. In book. In Azara I. et al. (eds.) *Tourism, health, wellbeing and protected areas*. 2018 : 56-68. DOI:10.1079/9781786391315.0056

⁷⁷ Johnston K., Puczko L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011 : 16.

⁷⁸ Carrera P. & Bridges J.F.P. Globalization and Healthcare: Understanding Health and Medical Tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research*. 2006. №6(4) : 447-454.

⁷⁹ Azara I., Michopoulou E., Niccolini F., Taff B. D. and Clarke A. Tourism, Health, Wellbeing and Protected Areas. CAB International 2018 : 15.

⁸⁰ Johnston K., Puczko L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011 : 16.; Ridderstaat J., Singh D., DeMicco F. The impact of major tourist markets on health tourism spending in the United States. *Journal of Destination Marketing and Management*. 2019. Vol. 11 : 270-280.; Mueller H., Lanz E. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7. № 1 : 5-17.; Voigt C., Brown G. and Howat G. Wellness tourists: in search of

підвиди: медичний та велнес туризм («чисті»), спа-туризм та медичний велнес туризм («проміжні»).

Розглянемо, які критерії для структуризації беруть за основу зарубіжні науковці. М. Bookman та інші пропонують враховувати типи лікування та / чи оздоровлення: інвазивне лікування, діагностика та спосіб життя⁸¹, J. Connell –використовувати «континуум health tourism (хвороба – здоров'я – велнес)»⁸², Н. Mueller та E. Lanz⁸³ – виходити з точки зору політики охорони здоров'я (хворі – здорові), I. Schweder та I. Hunziker⁸⁴ – брати до уваги типи споживачів та їхні потреби (лікування – реабілітація – спосіб життя), К. Johnston та інші⁸⁵ –тип пропозиції (медичний туризм, термальний / реабілітаційний туризм, медичний спа / велнес туризм, велнес туризм). Їх підтримують С. Voigt та J. Laing⁸⁶, виділяючи провайдерів медичного туризму; оздоровчого

transformation. *Tourism Review*. 2011. Vol. 66(1/2) : 16–30.; Huang L. and Xu H. A cultural perspective of health and wellness tourism in China. *Journal of China Tourism Research*. 2014. Vol. 10(4) : 493–510.; Chang L. and Beise-Zee, R. Consumer perception of healthfulness and appraisal of health- promoting tourist destinations. *Tourism Review*. 2013. Vol. 68(1) : 34–47.; Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*. 2013. Vol. 34 : 1–13.; Majeed S., Lu Ch., Majeed M. and Shahid M. N. Health Resorts and Multi-Textured Perceptions of International Health Tourists. *Sustainability*. 2018. 10 : 1063; doi:10.3390/su10041063; Hall C.M. Health and medical tourism: A kill or cure for global public health? *Tourism Review*. 2011. Vol. 66 : 4–15.; Ordabayeva M.; Yessimzhanova S. Development of Healthcare and Wellness Tourism Marketing. *International Journal of Revenue Management*. 2016. Vol. 6 : 118–124.

⁸¹ Bookman M. Z, Bookman K. R. Medical tourism in developing countries. New York: Palgrave MacMillan. 2007. 245 p.; Chen J.S., Prebensen N. and Huan T.C. Determining the motivation of wellness travelers. *International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2008. 19(1) : 103–115. <https://doi.org/10.1080/13032917.2008.9687056>.; Hujibens E. H. Developing wellness in Iceland, theming wellness destinations the Nordic way. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2011. Vol. 11(1) : 20–41.

⁸² Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*. 2013. № 34 : 10.

⁸³ Mueller H., Lanz E. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7. № 1 : 5–17.

⁸⁴ Schweder I., Hunziker I. Merging Medical and Wellness Tourism in Integrative Wellness Destinations. 2020 <https://horwathhtl.com/publication/merging-medical-wellness-tourism-in-integrative-wellness-destinations/>

⁸⁵ Johnston K., Puczko L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011 : 16.

⁸⁶ Voigt C., Laing J. A Way Through the Maze: Exploring Differences and Overlaps Between Wellness and Medical Tourism Providers. en Botterill D., Pennings G., Mainil T. (Eds.) *Medical Tourism and Transnational Health Care*. London, New York, Palgrave Macmillan. 2013. P. 30–47.

туризму та пропозиції, які «перетинаються» з провайдерами медичного оздоровлення.

Одна з найбільш вдалих, на наш погляд, структур health-tourism представлена в роботі М. Peršić та D. Vlašić⁸⁷.

Очевидно, що кожна з цих позицій має право на існування, але в той же час викликає активну дискусію серед колег. Ми погоджуємося з тією думкою, що межі між підвидами досить умовні, оскільки велнес туристи також можуть претендувати на медичні послуги; а один і той же постачальник може задовольнити різні вимоги. Зокрема, лікувальні установи можуть приймати як медичних, так і wellness туристів, пропонуючи їм подібні послуги або принаймні подібну інфраструктуру, але таке поєднання вимагає ретельного планування⁸⁸. О. Yeung and K. Johnston⁸⁹ вважають, що таке поєднання недоцільне і може послабити привабливість обох сегментів. Цікаво, що всі розглянуті концепції мають не лише теоретичне обґрунтування, але й підкріплюються успішними кейсами.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження із вивчення термінологічного дискурсу зарубіжних науковців стосовно подорожей з метою піклування про здоров'я дозволили зробити такі висновки:

– в теорії та практиці туризму використовуються різні терміни для визначення видів та типів подорожей з метою піклування про здоров'я, і ця ситуація обумовлена історико-культурними традиціями країн, рівнем розвитку медицини та лікарської практики, особливостями національних законодавств. Саме на ці дані необхідно орієнтуватися, формуючи власний чи реалізуючи чужий турпродукт;

– стандартизувати, уніфікувати чи унормувати визначення кожного з понять на світовому рівні неможливо;

– з метою уникнення непорозумінь та ефективності організації туристичної діяльності науковцям необхідно домовитися про визначення загальних рис основних понять даного сегменту

⁸⁷ Peršić M., Vlašić D. Health tourism development-specifics of Croatian health/Spas/healing resorts and special hospitals-State and possibilities. https://bib.irb.hr/datoteka/956863.2018_book_chapter_Health_tourism_development.pdf

⁸⁸ Mueller H., Lanz E. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7. № 1 : 15.; Schweder I., Hunziker I. Merging Medical and Wellness Tourism in Integrative Wellness Destinations. 2020 <https://horwathhtl.com/publication/merging-medical-wellness-tourism-in-integrative-wellness-destinations/>

⁸⁹ Yeung O. and Johnston K. Global Wellness Tourism Economy. *Global Wellness Institute*. 2018. P.28.

туристичного ринку. Найбільш поширене трактування термінів на даному етапі:

medicinal tourism – тип туристичної діяльності, яка спрямована на поліпшення або відновлення здоров'я шляхом медичного втручання, що здійснюється в закладах охорони здоров'я;

wellness tourism – тип туристичної діяльності, яка спрямована на покращення та збалансування всіх основних сфер людського життя, включаючи фізичну, розумову, емоційну, професійну, інтелектуальну та духовну. Основною мотивацією для велнес туриста є участь у профілактичних, проактивних і спрямованих на покращення способу життя заходах, таких як фізичні вправи, здорове харчування, релаксація та оздоровчі процедури;

health tourism – тип туристичної діяльності, яка спрямована на покращення, відновлення або лікування здоров'я подорожуючого.

Об'єднуючим поняттям для всіх підвидів подорожей з метою піклування про здоров'я зарубіжними науковцями рекомендовано використовувати термін «*health tourism*», проте недоцільно послуговуватися ним при просуванні туристичного продукту, оскільки це може викликати додаткову плутанину у споживачів.

Розмежувати форми та підвиди *health tourism* неможливо, оскільки на рівні попиту та пропозиції медичні та велнес послуги можуть взаємодоповнюватися. Звідси *медичний спа-велнес туризм* – тип туристичної діяльності, яка спрямована на поліпшення та відновлення здоров'я шляхом застосування спеціальних методик оздоровлення: лікувальні фізичні вправи, дієтичне харчування, лікувально-оздоровчі процедури, які не передбачають медичного втручання, але реалізуються фахівцями з охорони здоров'я.

В українському варіанті явищу *health tourism* найбільше відповідає поняття «лікувально-оздоровчий туризм» в його широкому розумінні: лікувальний та/чи оздоровчий туризм.

АНОТАЦІЯ

У розділі з'ясовано, що успішний вихід України на світовий туристичний ринок у сегменті лікувально-оздоровчих послуг передбачає узгодженість термінологічних понять. Наразі в країні подорожі з метою піклування про здоров'я позначаються більш ніж трьома десятками дефініцій. Визначено найбільш вживані терміни: *health tourism*, медичний, велнес та спа туризм; систематизовано та проаналізовано концептуальні підходи зарубіжних учених щодо сутності даних понять.

Встановлено, що у зарубіжних науковців відсутня спільна думка щодо трактування цих термінів. В процесі порівняння результатів їхніх

наукових досліджень визначено, що основні суперечності виникають навколо мети подорожі (лікування, реабілітація, профілактика, рекреація) та з'ясування програми перебування туристів.

Встановлено, що науковці одностайні в тому, що послуги лікування та реабілітація потрібні хворим людям, отже туристична діяльність відбувається в двох сферах: туризму та охорони здоров'я, тоді як профілактика та рекреація – здоровим свідомим споживачам. З'ясовано, що дослідники неодностайні в трактуванні концепції «здоров'я», застосування методів традиційної та альтернативної медицини. Акцентовано увагу на відмінностях між програмним наповненням однойменних турів у різних туристичних регіонах. Ключові причини таких відмінностей: мовні, перекладацькі, культурно-історичні, нормативно-правові особливості кожної дестинації, особливості функціонування системи охорони здоров'я, рівень поширеності альтернативної медицини чи народної лікарської практики в країні. Зазначено, що така ж невизначеність характерна і для встановлення співвідношення даних видів туризму між собою. Представлено та обґрунтовано концепцію health tourism та його складових: медичний, велнес та спа-туризм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Albuquerque H., da Silva A. M. F., Martins F., Costa C. Wellness tourism as a complementary activity in salt pans regeneration. In book. In Azara I. et al. (eds.) *Tourism, health, wellbeing and protected areas*. 2018 : 56-68. DOI:10.1079/9781786391315.0056.
2. Aluculesei A.-C., Nistoreanu P., Avram D., Nistoreanu B.G. Past and Future Trends in Medical Spas: A Co-Word Analysis. *Sustainability*. 2021. № 13 : 9646. URL: <https://doi.org/10.3390/su13179646>.
3. Azara I., Michopoulou E., Niccolini F., Taff B. D. and Clarke A. *Tourism, Health, Wellbeing and Protected Areas*. CAB International. 2018. 240 p.
4. Bartoluci M, Hendija Z. Investment management in Croatian Health Tourism. *Journal of Accounting and Management. Croatian Accountant*. 2012a. № 2(1) : 70-88.
5. Bennet M., King B. and Milner L. The health resort sector in Australia: a positioning study. *Journal of Vacation Marketing*. 2004. № 10(2) : 122-137.
6. Bookman M. Z, Bookman K. R. *Medical tourism in developing countries*. New York: Palgrave MacMillan. 2007. 245 p.

7. Bünten K. *Medizintourismus als touristische Positionierungsstrategie der neuen EU-Beitrittsländer. Angebot und Nachfrage im Markt des Medizintourismus in Polen*. Hamburg, Kovač. 2011. 302.
8. Bushell R.; Sheldon P.J. *Wellness and Tourism – Mind, Body, Spirit, Place. Innovation and Tourism*; Cognizant Communication Corporation: New York, NY, USA, 2009. 310 p.
9. Carrera P. & Bridges J.F.P. Globalization and Healthcare: Understanding Health and Medical Tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research*. 2006. № 6(4) : 447–454.
10. Chang L.; Beise-Zee R. Consumer perception of healthfulness and appraisal of health-promoting tourist destinations. *Tourism Review*. 2013. Vol. 68. P. 34–47.
11. Chen J.S., Prebensen N. and Huan T.C. Determining the motivation of wellness travelers. *International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2008. 19(1) : 103–115. URL: <https://doi.org/10.1080/13032917.2008.9687056>.
12. Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*. 2013. № 34 : 1–13.
13. Costa C., Quintela J. and Mendes J. Health and Wellness Tourism: A Strategic Plan for Tourism and Thermalism Valorization of São Pedro do Sul. In: Peris-Ortiz M. and Álvarez-García J. (eds) *Health and Wellness Tourism, Springer International Publishing*. New York, USA. 2015 : 23.
14. Crooks V.A.; Kingsbury P., Snyder J., Johnston R. What is known about the patient's experience of medical tourism? A scoping review. *BMC Health Serv. Res*. 2010. № 10 : 266.
15. Erdem B., Gündoğdu İ. An Investigation on Kumiss Treatment in the Context of Health Tourism: A Literature Review. *Turizam*. 2018. Vol. 22, Issue 3 : 107–120. DOI: 10.5937/turizam22-18972.
16. Erfurt-Cooper P., Cooper M. *Health and Wellness Tourism: Spas and Hot Springs*. Channel View Publications, 2009. 362 p.
17. Gabor M.R.; Oltean F.D. Babymoon Tourism Between Emotional Well-being Service for Medical Tourism and Niche Tourism. Development and Awareness on Romanian Educated Women. *Tourism Management*. 2019. 70 : 170–175.
18. Glass E. H. El Turismo de Salud desde el Enfoque Sistémico: Aplicación a la Provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. № 48 : 123–152 DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.49269>.
19. Global Spa Summit. 2011. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? URL: <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/06/Wellness-Tourism-and-Medical-Tourism-Report-Final.pdf>.

20. Goodrich J. N. & Goodrich G. E. Health-care tourism – an explanatory study. *Tourism Management*. 1987. September, pp. 217–222.
21. Hall C. M. Adventure, sport and health tourism, in Weiler B. & Hall C. M. (eds) *Special Interest Tourism*. London: Belhaven Press. 1992 : 141–158.
22. Hall C.M. Health and medical tourism: A kill or cure for global public health? *Tourism Review*. 2011. Vol. 66 : 4–15.
23. Hladkyi O., Sakhno S., Khadzhynova O., Dakal A. and Kapranova L. The essence and basic product selling strategies in recreation and health tourism. *E3S Web of Conferences*. 2021. Vol. 255 : 01033. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501033>.
24. Horowitz M., Rosensweig J. Medical Tourism vs. Traditional International Medical Travel: A Tale of Two Models. *International Medical Travel Journal*. 2008. pp. 1–14. URL: <http://www.imtjonline.com/articles/2008/medical-tourism-vs-traditional-international-medical-travel-a-tale-of-two-models/>.
25. Horowitz M. D., Rosensweig J.A. Medical Tourism – Health Care in the Global Economy. *The Physician Executive*. 2007. November – December. URL: <http://web.nchu.edu.tw/pweb/users/hychuo/lesson/5877.pdf>.
26. Huang L., Xu H. A cultural perspective of health and wellness tourism in China. *Journal of China Tourism Research*. 2014. Vol. 10(4) : 493–510.
27. Huh C., Lee M. J., Lee S. A profile of spa-goers in the U.S. luxury hotels and resorts: a posteriori market segmentation approach. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2019. 28(1) : 1–21. DOI: 10.1080/19368623.2019.1582396.
28. Hujibens E. H. Developing wellness in Iceland, theming wellness destinations the Nordic way. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2011. Vol. 11(1) : 20–41.
29. International Spa Association. URL: <https://experienceispa.com/>.
30. Jagyasi P. Defining Medical Tourism – Another Approach. *Medical Tourism Magazine*. 2008. July 15. URL: <http://www.medicaltourismmag.com/issue-detail.php?item=136&issue=6>.
31. Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report. Global Spa Summit*. 2011.
32. Johnston R.; Crooks V.A.; Snyder J.; Kingsbury P. What is known about the effects of medical tourism in destination and departure countries? A scoping review. *International Journal for Equity in Health*. 2010. Vol. 9. № 24. pp.1–13.
33. Joppe M. One country’s transformation to spa destination: The case of Canada. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2010. № 17, pp.117–126. DOI 10.1375/jhtm.17.1.117.

34. Kaspar C. Gesundheits tourismus im trend. In *Jahrbuch der Schweizer Tourismuswirtschaft*. 1995. Vol. 96. pp. 53–61.
35. Kim S., Arcodia Ch., Kim I. Critical Success Factors of Medical Tourism: The Case of South Korea. *Int J Environ Res Public Health*. 2019. № 16(24) : 4964. DOI: 10.3390/ijerph16244964.
36. Kotikova H., Schwartzhoffova E. Health and spa tourism in the Czech and Slovak Republics. In Hall M. (Edt) *Health & Wellness Tourism. A Focus on the Global Spa Experience*. 2012 : 111–127. URL: https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf.
37. Laksmiadi Janapriat D., Sukarsa I., & Adiputra N. Performance Analysis on Spa Service at Badung and Gianyar Regencies. *E-Journal of Tourism*. 2014. sep. URL: <https://doi.org/10.24922/eot.v1i2.19419>.
38. Lanz-Kaufmann E. *Wellness : Tourismus*. Universität Bern. 2002. 250 p.
39. Leandro M.E.; Nogueira F.; Carvalho A.S. de. Diversity and Interconnection: Spas, Health and Wellness Tourism. In: Peris-Ortiz M.; Álvarez-García J. (Eds.). *Health and Wellness Tourism – Emergence of a New Market Segment*. New York: Springer. 2015 : 153–164.
40. Lebe S.S. European Spa World. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*. 2006. Vol. 7:1-2. doi:10.1300/J162v07n01_08.
41. Lee C.-W., Li C. The Process of Constructing a Health Tourism Destination Index. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. №16 : 4579. doi:10.3390/ijerph16224579.
42. Majeed S., Lu C.; Tariq J. The journey from an allopathic to natural treatment approach: A scoping review of medical tourism and health systems. *The European Journal of Integrative Medicine*. 2017. № 16: 22–32.
43. Majeed S., Lu Ch., Majeed M. and Shahid M. N. Health Resorts and Multi-Textured Perceptions of International Health Tourists. *Sustainability*. 2018. 10 : 1063; doi:10.3390/su10041063.
44. Moody M. Medical tourism: employers can save significant healthcare dollars by having employees seek overseas options. *Rough Notes*. 2007. № 11(150): 114-116.
45. Mueller H., Lanz E. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7. № 1 : 5-17
46. Müller H. & Lanz-Kaufmann E. Wellness tourism. Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*. 2001. Vol. 7 (1), pp. 5–17.

47. Ordabayeva M.; Yessimzhanova S. Development of Healthcare and Wellness Tourism Marketing. *International Journal of Revenue Management*. 2016. Vol. 6 : 118–124.
48. Peiró P. S.; Moure O. M. Social Program Hydrotherapy IMSERSO in Horizon 2020. In: Peris-Ortiz, M.; Álvarez-García J. (Eds.). *Health and Wellness Tourism – Emergence of a New Market Segment*. New York: Springer, 2015 : 133–152.
49. Peršić M., Vlašić D. Health tourism development-specifics of Croatian health/Spas/healing resorts and special hospitals-State and possibilities. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/956863.2018_book_chapter_Health_tourism_development.pdf.
50. Pessot E.; Spoladore D.; Zangiacomi, A.; Sacco, M. Natural Resources in Health Tourism: A Systematic Literature Review. *Sustainability*. 2021. № 13 : 2661.
51. Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. Forum geografic. *Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2, pp. 242–248. URL: <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d>.
52. Quintela J. A., Costa C., & Correia A. G. Health, wellness and medical tourism: A conceptual approach. *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*. 2016. 6(1) : 1–18. URL: <http://hdl.handle.net/11328/2744>.
53. Ramos V. & Untong A. Spa tourism. *Encyclopedia of Tourism*. 2016 : 886–888. URL :https://doi.org/10.1007/978-3-319-01384-8_185.
54. Ridderstaat J., Singh D., DeMicco F. The impact of major tourist markets on health tourism spending in the United States. *Journal of Destination Marketing and Management*. 2019. Vol. 11 : 270–280.
55. Schweder I., Hunziker I. Merging Medical and Wellness Tourism in Integrative Wellness Destinations. 2020. URL: <https://horwathhtl.com/publication/merging-medical-wellness-tourism-in-integrative-wellness-destinations/>.
56. Singh N.; Gill H. Exploring the factors that affect the choice of destination for medical tourism. *Journal of Service Science and Management*. 2011. № 4, pp. 315–324.
57. Smith M., Puczkó L. *Health and Wellness Tourism*. Copyright. 2009. 417 p.
58. Smith M. & Kelly C. Wellness Tourism. *Tourism Recreation Research*. 2006. Vol. 31.1. P.4. URL: <https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081241>.

59. Sobo E. Medical travel: what it means, why it matters. *Medical Anthropology*. 2009. Vol. 28 : 326–335.
60. Susie E. Are Wellness and Medical Tourism Industries two different topic? In Research report: Global SPA summit 2011. *Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit?* 2011 : 31. URL: <https://www.imtj.com/articles/are-wellness-and-medical-tourism-industries-two-different-topics/>.
61. Tataru R., Mares P. *The Wellness Stew*. Aalborg University. 2017. 96 p.
62. Turner L. 'First world health care at third world prices': Globalization, bioethics and medical tourism. *BioSocieties*. 2007. № 2, pp. 303–325.
63. Tuzunkan D. Wellness tourism : what motivates tourists to participate. *International Journal of Applied Engineering Research*. 2018. Vol. 13. №1 : 651–661.
64. Van Tubergen A., van der Linden S. A brief history of spa therapy. *Annals of the Rheumatic Diseases*. 2002. 61 : 273–5. URL: <http://dx.doi.org/10.1136/ard.61.3.273>.
65. Voigt C., Brown G. and Howat G. Wellness tourists: in search of transformation. *Tourism Review*. 2011. Vol. 66(1/2) : 16–30.
66. Voigt C., Laing J. A Way Through the Maze: Exploring Differences and Overlaps Between Wellness and Medical Tourism Providers. en Botterill D., Pennings G., Mainil T. (Eds.) *Medical Tourism and Transnational Health Care*. London, New York, Palgrave Macmillan. 2013. P. 30–47.
67. Vrkljan S. & Hendija Z. Business performance of health tourism service providers in the Republic of Croatia. *Acta Clin Croat*. 2016. 55 : 79–86. doi: 10.20471/acc.2016.55.01.12.
68. Weaver D.; Lawton L. *Tourism Management*. Milton, QLD, Australia, 2006. 448 p.
69. Weiermair K., Mathies Ch. (eds). *The tourism and leisure industry – shaping the future*. Haworth Press, NY. 2004. 357 p.
70. Wellness Tourism Worldwide. 2012. The 4WR: wellness tourism for whom, where, what, what, wellness travel report. 2014 : 10 URL: www.wellnesstourismworldwide.com visited on 23 May 2014 WTW.
71. Wellness Tourism Worldwide. 4WR: Wellness, Who, Where, What? URL: <https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011-wellness-tourism-worldwide-wellness-for-whom.pdf>.
72. World Tourism Organisation and European Travel Commission (UNWTO) Exploring Health Tourism. Executive Summary. Madridy Bruxelles. 2018.

73. Yang J.Y.; Paek S.; Kim T.; Lee T.H. Health tourism: Needs for healing experience and intentions for transformation in wellness resorts in Korea. *Hospital Management*. 2015. № 27 : 1881–1904.

74. Yanthya P.S., Sri Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. Kamis s/d Sabtu? 2015. 21–23 Mei. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf>.

75. Yeung O. and Johnston K. *Global Wellness Tourism Economy*, Global Wellness Institute. 2018. 102 с.

76. Yurcu G. Wellness and Spa Tourism. *Journal of Tourism & Hospitality*. 2017. 6 (2) : 1–2. DOI: 10.4172/2167-0269.1000274.

77. Ковальчук І.В., Ковальчук А.І., Запотоцький С.П. Лікувально-оздоровчий туризм у Львівській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2021. № 54. URL: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14>.

78. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004>.

Information about the author:

Shchuka Halyna Petrivna,

Doctor of Pedagogical of Sciences, Professor

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
6, Kashuto str., Berehove, Transcarpathian region, 90200, Ukraine